

УДК 94 (477.87):«1944-1946»:311.313

ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЙОВОЇ «НАДЗВИЧАЙНОЇ КОМІСІЇ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ І ЗБИТКІВ, СПРИЧИНЕНИХ УГОРСЬКО-НІМЕЦЬКИМИ ФАШИСТСЬКИМИ ЗАГАРБНИКАМИ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ» (1944-1946 рр.)

Міщанин В. В. (Ужгород)

У статті мова йде про діяльність та результати роботи крайової «Надзвичайної Комісії для розслідування та встановлення злочинів і збитків, спричинених угорсько-німецьким фашистськими загарбниками на території Закарпатської України». Також показано роботу Народної Ради Закарпатської України з метою повернення матеріальних і культурно-історичних цінностей, вивезених угорською окупаційною владою на протязі 1939-1944 рр. Для більш повного розуміння виконаної комісією роботи публікуємо її результати.

Ключові слова: Закарпатська Україна, Надзвичайна комісія, війна, німецько-угорські загарбники, жертви, злочин, населення, окупанти.

Друга світова війна завдала величезних жертв і руйнацій усім країнам-учасникам. Не стали винятком і українські землі, зокрема Закарпаття.

Воно було найпершим із українських

земель, окупованих фашистами; це сталося ще в березні 1939 р., коли край було окуповано військами гортистської Угорщини, майбутнього союзника Гітлера у війні. За час окупації краю загарбниками було завдано величезних

матеріальних збитків населенню, підприємствам та організаціям, банкам. Загарбники переслідували, арештовували, вбивали, насильно вивозили в концентраційні табори. На превеликий жаль, незворотними втратами стали тисячі людських життів...

Із визволенням краю військами Червоної армії нова влада створила крайову «Надзвичайну Комісію для розслідування та встановлення злочинів і збитків, спричинених угорсько-німецькими фашистськими загарбниками на території Закарпатської України» (далі – Надзвичайна Комісія). На її результати посилаються майже всі дослідники, які займаються вивченням повоєнної, «радянської» історії краю.

Проте діяльність самої комісії ще не була предметом окремого дослідження. Щоправда, ужгородський історик Й. Кобаль у невеликій газетній статті спробував проаналізувати «господарювання» угорських окупантів 1939-1944 рр. на Закарпатті, безпосередньо спираючись на результати роботи Надзвичайної Комісії.¹

Постановою Народної Ради Закарпатської України від 9 лютого 1945 р. було утворено Надзвичайну Комісію.² Слід відзначити ретельну підготовку цього документа. В Державному архіві Закарпатської області зберігаються підготовчі матеріали з цього питання. У початковому варіанті Надзвичайна Комісія мала утворюватися виданням спеціального декрету НРЗУ, згодом декрет було змінено на постанову.³ Можемо стверджувати, що Надзвичайна Комісія розпочала свою роботу ще до її офіційного оформлення. Про це свідчить «Протокол засідання Надзвичайної Комісії»,⁴ який зберігається в ДАЗО, датований 30 січня 1945 р. На цьому засіданні було підтримано пропозицію члена комісії М. Федорка і вирішено створити центральну канцелярію в Мукачеві; завести загальний протокол для реєстрації заяв про завдані збитки; створити канцелярське відділення для підрахунку загальних збитків; для пришвидшення роботи прийнято рішення надрукувати спеціальні бланки. Заяви до Надзвичайної Комісії мали подаватися у двох екземплярах, а докази про вартість завданих збитків – підтверджуватися документами або відповідними спеціалістами. Голова Комісії І. Кополович запропонував для висвітлення звірств окупантів використати пресу: «Було б доцільним посередництвом преси опитати постраждалих, щоб вони заготовили відповідні матеріали і прислали в комісію разом з документами /фотографії, рішення окупаційної влади про поліцейський нагляд, заточення в концтаборах, відправки на примусову працю, арештах, розстрілах і т. д./, а також викликати очевидців і осіб, які мають достовірні дані про

всі злочини, повідомити комісії свої адреси і прислати їй опис цих злочинів разом із документами що їх підтверджують».⁵

Про те, що Надзвичайна Комісія діяла вже на початку лютого, свідчить і клопотання І. Кополовича про фінансування роботи комісії в сумі 5.000 пенге. «За розтрачені Комісією кошти буде потім надана звітність»,⁶ – писав голова Надзвичайної Комісії 6 лютого 1945 р. До речі, це клопотання завірене мокрою печаткою Комісії.

Слід також відзначити, що робота з розслідування злочинів загарбників проводилася ще до створення Надзвичайної Комісії. Вже 26 грудня 1944 р. уповноважений Народної Ради у справах соціальної опіки видав спеціальне розпорядження за № 110013/1944.X. У ньому місцевим народним комітетам наказувалося не пізніше ніж за 15 днів з часу виходу розпорядження зареєструватися і надати всю інформацію та її підтвердження про завдану шкоду. Негайну допомогу від органів соціальної опіки діставали особи, які в окупаційні часи втратили роботу (їх мали забезпечити роботою), сім'ї, які втратили житло.⁷ Цією ж постановою мали створюватися «народні кухні», які мали забезпечувати харчуванням за помірну ціну в першу чергу тих, хто працює на публічних роботах. Звітування про виконану роботу повинно було надходити до окружних Народних комітетів до 1 числа кожного місяця.

Надзвичайна Комісія складалася з голови комісії та восьми членів. Голова комісії призначався за поданням Народної Ради і затверджувався головою НРЗУ. Члени комісії також затверджувалися головою НРЗУ, але з подання голови Надзвичайної Комісії. Її головним завданням було скласти точні статистичні дані:

а. випадків вбивства мирних громадян та насильств, заподіяних загарбниками над беззахисним народом Закарпатської України;

б. шкод, спричинених загарбниками населенню Закарпатської України руйнацією житлових домів та будов господарських, розкраданням харчових запасів, скота та домашніх птиць і наложенням контрибуцій та штрафів;

в. шкод, спричинених окупантами суспільним організаціям, приватним та державним підприємствам і установам руйнацією та знищенням будов, заводів, фабрик, копалень, залізних та інших доріг, каналів, тунелів, лісів, культурних та історичних цінностей, грошей готівкою, лічниць, шкіл, бібліотек та інших культурних установ, розграбленням та розкраданням запасів різного матеріалу, продуктів та товарів;

г. шкод, спричинених населенню та державі окупантами в часі своєї евакуації».⁸

Постанова зобов'язувала державні органи, громадські та приватні організації, підприємства і установи на вимогу Надзвичайної Комісії всіляко сприяти її роботі.

Для полегшення роботи Надзвичайної Комісії, систематизації зібраного матеріалу і встановлення воєнних злочинів Президія Народної Ради Закарпатської України розробила спеціальний питальник («обіжник») № 4176/1945 през. З огляду на зміст запропонованих питань, конкретність і чіткість їхнього формулювання складається враження, що їх складала й мабуть контролювали, перевіряли зібрану інформацію спеціальні служби. Питання поділялися на два блоки: «Обов'язково треба встановити» і «Зокрема треба виготовити».

I. Обов'язково треба встановити:

1. Хто був військовим комендантом міста або села в часи проведення фашистських звірств і збитків.

2. Хто був цивільним начальником або керівником міста або округів, де були проведені звірства і збитки.

3. Яку пряму або непряму участь брали ці особи в спричиненні звірств і збитків, з приведенням фактів і доказів.

II. Зокрема треба виготовити:

1. Список осіб, які співпрацювали або були членами т. зв. угорських терористичних груп – «сабадчапат», «рондьошгард» тощо. З наведенням фактів, доказів і свідків.

2. Список осіб, які співпрацювали або були членами цивільних або військових угорських і німецьких т. зв. шпіонажних урядів і органів з приведенням фактів і доказів їх діяльності.

3. Список осіб, які іншим способом – заявою, порадою тощо – допомогли угорським або німецьким цивільним або військовим органам виявити жертви фашистського терору з приведенням фактів, доказів і свідків.

4. Список осіб, які усною або письмовою заявою, промовою, або агітацією, або своєю діяльністю пропагували і здійснювали фашистський режим на території Закарпатської України, які публічно агітували проти нашої визвольницької Червоної армії.

5. Список осіб, які брали участь у переслідуваннях антифашистів і список тих, хто брав участь у грабежі майна жертв фашистського терору.⁹

На виконання розпоряджень Надзвичайної Комісії окружні та сільські народні комітети почали збір необхідної інформації. Так, 12 лютого 1945 р. ужгородський окружний народний комітет надіслав сільським народним комітетам розпорядження № 598-1945, де було зазначено: «Провести оцінювання всіх державних і публічних будинків, котрі були знищені німецько-мадярськими загарбниками і

взагалі при військових операціях. Матеріальну шкоду треба оцінити оскільки була її вартість в 1938 році».¹⁰ На виконання розпорядження давалося лише два дні.

Діяльність Надзвичайної Комісії, особливо фінансового характеру, перебувала під контролем НРЗУ. Минуло трохи більше місяця з часу офіційної діяльності комісії, а голова НРЗУ І. Туряниця в листі до керівництва Надзвичайної Комісії № 916/1945 през. вимагав відповіді на такі питання: «1. Протягом якого часу скінчить свою діяльність Надзвичайна Комісія. 2. Кілько потрібно на речові видатки Надзвичайної Комісії. 3. Кілько потрібно на персональні видатки Надзвичайної Комісії з урахуванням який персонал потрібний, хто персонал наймає і на яких умовах... 4. Рівночасно подайте звіт з дотеперішньої діяльності Надзвичайної Комісії».¹¹

Відповідь не забарилася. Голова Надзвичайної Комісії І. Кополович відповів на всі поставлені питання, окрім першого. Він писав: «Досить важко визначити наперед до якого часу Надзвичайна Комісія може завершити свою роботу. Справа в тому, що із-за повільної роботи пошти матеріали приходять із великим запізненням».¹² Серед причин повільної роботи називалися також відсутність власного автотранспорту, навіть друкарської машинки в канцелярії, а також те, що «окружні і сільські Народні Комітети досить інертно ставляться до цієї справи».¹³ Попередньо термін завершення роботи було призначено на кінець липня 1945 р.

Але у визначені терміни завершити роботу не вдалося. Причини цьому ми вже назвали вище. До цього слід додати й той факт, що невеликому колективу такої величезний обсяг роботи в такі короткі терміни виконати виявилось непосильно. Тим більше, що з часом збільшилися вимоги: «З метою доповнення результатів праці Надзвичайної Комісії було поставлено провести додатковий поточний опис злочинів та шкод спричинених мадярсько-німецькими загарбниками громадянам і державним та громадським організаціям установам і підприємствам на території Закарпатської України в добі від 2 листопаду 1938 року (від Віденського арбітражу – В. М.) до визволення території Закарпатської України Червоною армією»,¹⁴ – йшлося в розпорядженні НРЗУ № 4152-1945 през. від 12 вересня 1945 р.

На відміну від попереднього документа, який регламентував збір інформації, тепер потрібно було складати 15 списків: список убитих і розстріляних; список насильно вивезених, депортованих та інтернованих; список насильно вивезених, депортованих та інтернованих, які повернулися; список осіб, які були під угорським поліційним наглядом; список осіб-службовців, які не були угорським урядом

«оправдані»; список осіб-службовців, які були репресовані переміщенням вглиб Угорщини; список осіб, які під час окупації були зараховані до угорських чи німецьких робочих відділів; список осіб, які були заарештовані, але не були засуджені; список тих, хто був заарештований і засуджений; список тих, хто став інвалідом або загинув в лавах Червоної армії; список тих, хто загинув у партизанській боротьбі; список тих, хто став інвалідом або загинув у лавах Чехословацької армії; список тих, хто під страхом репресій емігрував за кордон; список тих, хто став інвалідом або загинув у лавах Угорської армії і мають утриманців, які мають право на пенсію; список тих, хто не ввійшов до попередніх категорій, загинів під час війни і мають утриманців, які мають право на пенсію.¹⁵

З 28 вересня 1945 р. кількість списків, які мали складатися, було збільшено до 21 пункта. До цього переліку долучалося складання списків тих, які співпрацювали з окупаційною владою, брали участь у переслідуваннях тощо.¹⁶

«Крім вищезгаданих списків, – ідеться в документі, – ще треба для кожного села / міста виготовити список, у якому треба навести: 1. Число всіх житлових будинків. 2. Скільки з тих будинків було цілком спалено, знищено або зруйновано. 3. Скільки було частково пошкоджено німецько-угорськими загарбниками».¹⁷

У розпорядженні вказувалося на необхідність відповідально підійти до збору і оформлення списків, які мали бути завершені до 1 жовтня 1945 р. Голові Надзвичайної Комісії рекомендувалося призначити службовця, який би займався виключно цими питаннями. На допомогу членам Надзвичайної Комісії мали прийти і вчителі, по одному або декільку на окружному рівні, а також учителі в кожному окремому селі.¹⁸ З цього приводу було прийнято розпорядження 558/У-1945 през. уповноваженого у справах освіти І. Керчі. Вчителі, які залучалися на допомогу в роботі Надзвичайної Комісії, на цей термін звільнялися від навчання.¹⁹

Відповідні розпорядження було розіслано окружними народними комітетами сільським народним комітетам із розтлумаченням, як потрібно складати списки, і вказівкою щодо термінів їх здачі. Щоправда, терміни, які були вказані в цьому документі (до 1 жовтня 1945 р.), дотримати було майже неможливо. Якщо розпорядження НРЗУ № 4152-1945 през. датовано 12 вересня 1945 р., то Севлюський ОНК розіслав його СНК 24 вересня. На виконання цього розпорядження лишалося менше місяця.

З округів почала надходити інформація. Так, з офіційних статистичних даних, підготовлених Волівським ОНК 27 липня 1945 р., довідуємося, що в окрузі на протязі

періоду фашистської окупації угорцями було розстріляно 10 людей, інтерновано 3, направлено на роботу 250.²⁰ У матеріалах із цього ж округу знаходимо фінансову звітність про матеріальні цінності, які були реквізовані угорськими окупантами від єврейського населення округу. Коштовностей було продано 84 особам на суму 1173 пенге (грошова одиниця Угорщини), 1881 корун (грошова одиниця Чехословаччини) і 5 рублів (радянська грошова одиниця).²¹ Майже всі гроші було здано до каси на потреби НРЗУ. Документ датований 31 січня 1945 р.

Налагодити функціонування фінансової системи НРЗУ намагалося також поверненням коштів, вивезених у жовтні 1944 р. Так, із трьох відділень Об'єднаного Горно-Угорського Кредитного Банку та Кошицького Ощадного Банку було вивезено цінностей на загальну суму 22 000 000 пенге. Народний Банк Закарпатської України просив НРЗУ сприяти йому в поверненні цих коштів.²²

2 квітня 1945 р. голова НРЗУ та уповноважений Військової Ради 4-го Українського фронту при НРЗУ звернулися з листом № 1147/1945 през. до військового коменданта Будапешта з проханням посприяти у пошуку і поверненні вивезених окупаційними властями з Ужгорода 60 мг радіо та апаратури і обладнання з бактеріологічного інституту.²³

Займалася нова влада і пошуком та поверненням обладнання та устаткування заводів. Свідченням цьому може слугувати довіреність № 4.032/1945 през. від 7 вересня 1945 р.: «Видана товаришам Д-ру Миколі Гавриловичу Федору, начальнику секції у відділі Народної Ради З. У. в справах лісового господарства, Федору Парканію, директору державного нафтоочисного заводу в м. Мукачеві в тому, що їм довіряється від імені Народної Ради Закарпатської України спільно приймати всі необхідні міри із розшуку і повернення в Закарпатську Україну обладнання Державного нафтоочисного заводу в Мукачеві та Сірникової фабрики в Чинадієві».²⁴ Із проханням посприяти їм у цьому І. Туряниця звернувся до начальника Штаба Союзної контрольної комісії в Угорщині генерала Льовушкіна.²⁵

Дорученням за № 2088/1945 през. референту поземельних книг відділу землеробства М. В. Шпенику поручалося повернути до Закарпатської України вивезені до Чехословаччини окупаційними угорськими військами поземельні книги, кадастральні карти та іншу документацію.²⁶

Народна Рада Закарпатської України, зі свого боку, на підставі матеріалів, наданих Надзвичайною Комісією, провела велику роботу з повернення коштів, матеріальних і культурних цінностей, які були вивезені Угорщиною за часів війни. Так, у квітні 1944 р. окупаційними

військами з державної племінної стайні в Тур'їх Реметах в Угорщину було вивезено все поголів'я коней: 116 голів племжеревців (60 – гуцульської породи, 40 – англійської, 16 – арабської і ліпіцян); 150 голів молодяку до трьох років та 150 племматок (всі вони гуцульської породи).²⁷ Голова НРЗУ І. Туряниця 4 січня 1946 р. звернувся до голови Ради Народних Комісарів УРСР М. Хрущова: «НРЗУ просить РНК УРСР вжити заходів до повернення на Закарпатську Україну вивезеного окупантами племінного поголів'я коней, які є народною власністю оскільки стайня була організована до приходу угорських окупантів».²⁸ Іншим документом, датованим цим же днем, І. Туряниця просив РНК УРСР «винести постанову про організацію на Закарпатській Україні Державної заводської племінної стайні».²⁹

Відчутною була робота НРЗУ з повернення в Закарпатську Україну книг та культурних цінностей. Зібрані Надзвичайною Комісією матеріали дали підстави НРЗУ 13 липня 1945 р. висловити клопотання «Про повернення культурних цінностей, вивезених угорцями із Закарпатської України» перед головою Союзної контрольної комісії К. С. Ворошиловим: «Звертаюсь до Вас як до голови Союзної контрольної комісії, прошу Вашого розпорядження про видачу цих цінностей нашої комісії, яка виїде в Угорщину».³⁰ Вивезені із Закарпаття книги зберігалися в Будапешті в університеті та університетській бібліотеці, а також у бібліотеках Національного Музею та Академії Наук, у Дебрецені в університетських підвалах, у місті Печ в університеті. Рукописи та архівні матеріали зберігалися також у Крайовому Архіві Будапешта та архієпископському архіві міста Егер, а музейні експонати – на складах Етнографічного Музею (м. Будапешт). «Всі книги та інші культурні цінності потрібні для університету, який буде відкрито восени в Ужгороді, а музейні предмети будуть передані в Народний Музей Закарпаття, який організовується».³¹

На адресу НРЗУ Рада Народних Комісарів Української РСР надіслала постанову № 1182 від 2 серпня 1945 р. «Про порядок розрахунків за майно і товарно-матеріальні цінності, що повертаються в УРСР».³² Основою для її прийняття послугувала відповідна постанова РНК СРСР від 12 червня 1945 р. У ній йшлося про те, що майно і товарно-матеріальні цінності, які були вивезені окупантами, при їхньому поверненні безплатно передаються тим підприємствам та організаціям, яким воно раніше належало, а речі, які мають історичне, наукове і літературно-художнє значення – науковим і культурно-освітнім установам.

Цю постанову НРЗУ згодом поширила на округомі. Ось розпорядження Севлюського

Округного Народного Комітету до СНК: «Просимо скласти перелік майна і товарно-матеріальних цінностей, які були вивезені мадярсько-німецькими окупантами із вашої території під час війни і тепер повертаються в Закарпатську Україну, щоби розрахунок цього майна, товарно-матеріальних цінностей міг бути проведений по принципах вказаних у вищеназваній постанові».³³

На основі зібраних документів Надзвичайна Комісія 16 грудня 1945 р. представила свій попередній звіт, в якому було підраховано загальні збитки, завдані угорськими загарбниками на території Закарпатської України. Ці збитки підраховувалися у 13 категоріях в угорській грошовій одиниці пенге: 1) збитки на державних залізницях – 352.000.000; 2) збитки на державних шосейних дорогах – 230.487.500; 3) збитки на державній пошті – 5.195.168; 4) збитки на фабриках і заводах – 43.236.706; 5) збитки в державних лісах – 169.751.747; 6) збитки в державних школах – 8.141.637; 7) збитки в державних лікарнях – 633.769; 8) збитки страхувальних кас – 145.193.283; 9) збитки фінансових управлінь – 22.306.914; 10) збитки народного банку – 4.899.334; 11) збитки, пов'язані з втратою державного, комунального і громадського майна – 24.999.361; 12) збитки приватних осіб – 4.080.042.640; 13) претензії до Угорщини для сплати допомоги в 1945 р. інвалідам війни. Загалом збитки, завдані угорськими окупантами народному господарству на населенню Закарпатської України, становили суму 5.110.888.059 пенге, або в перерахунку на рублі – 2.044.355.223.³⁴

Остаточні результати роботи Надзвичайної Комісії були опубліковані в обласній газеті «Закарпатська правда» 7 травня 1946 р.³⁵

Таким чином, «Надзвичайна Комісія для розслідування та встановлення злочинів і збитків, спричинених угорсько-німецькими фашистськими загарбниками на території Закарпатської України» на протязі майже року провела копітку роботу з установами злочинів угорського окупаційного режиму. Завдяки роботі Надзвичайної Комісії частину вивезених цінностей Народній Раді Закарпатської України вдалося повернути вже в 1944-1946 рр.

¹ Кобаль Й. Березень 1939 року: свідчення радянської комісії / Йосип Кобаль // Срібна Земля. Фест. 2011. – 17-23 березня. – № 11 (765). – С.4.

² Вісник НРЗУ. – 1945. – 15 лютого. – С. 31-32.

³ Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). – Ф. Р-14: Президія Народної Ради Закарпатської України. – Оп. 1. – Спр. 113: Декрети та постанови НРЗУ про організацію Надзвичайної Комісії для розслідування та встановлення злочинів і шкод, спричинених угорсько-німецькими фашистськими загарбниками на території Закарпатської України. 9.02.1945-22.02.1945. – Арк. 1-8.

⁴ ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп. 1. – Спр. 114: Циркуляри та

листування з Надзвичайною Комісією про розслідування шкод та злочинів, спричинених німецько-угорськими загарбниками. 29.01.1945-4.12.1945. – Арк. 10-11.

⁵ Там само. – Арк. 11.

⁶ Там само. – Арк. 12.

⁷ ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп. 1. – Спр. 114: Циркуляри та листування з Надзвичайною Комісією про розслідування шкод та злочинів, спричинених німецько-угорськими загарбниками. 29.01.1945-4.12.1945. – Арк. 1.

⁸ Вісник НРЗУ. – 1945. – 15 лютого. – С. 31.

⁹ ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп. 1. – Спр. 114: Циркуляри та листування з Надзвичайною Комісією про розслідування шкод та злочинів, спричинених німецько-угорськими загарбниками. 29.01.1945-4.12.1945. – Арк. 13.

¹⁰ Там само. – Арк. 23.

¹¹ Там само. – Арк. 28.

¹² Там само. – Арк. 30.

¹³ Там само. – Арк. 32.

¹⁴ Там само. – Арк. 40.

¹⁵ Там само. – Арк. 40-40 зв.

¹⁶ Там само. – Арк. 66, 66 зв, 67.

¹⁷ Там само. – Арк. 41.

¹⁸ Там само. – Арк. 41.

¹⁹ Там само. – Арк. 57.

²⁰ ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп. 1. – Спр. 115: Звіт Волівського міського Народного комітету про кількість розстріляних, інтернованих та вивезених у військові робочі табори мешканців с. Волове німецько-угорськими фашистами. 27.07.1945. – Арк. 1.

²¹ ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп. 1. – Спр. 117: Протокол продажу Волівським СНК з-під молотка коштовностей, відібраних від єврейського населення під час його депортації угорською жандармерією. Є документи Волівської жандармської станції за липень 1944 р. 31.01.1945. Арк. 1-3.

²² ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп. 1. – Спр. 119: Доповідна записка Народного Банку Закарпатської України про кількість вивезених цінностей угорськими окупантами із Ужгородського, Мукачівського та Берегівського відділень Банку. 1.02.1945. – Арк. 1.

²³ ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп. 1. – Спр. 118: Звернення до голови Союзу контрольної комісії м. Будапешту Ворошилова К. Є. про надання допомоги у розшуку та поверненні у Закарпатську Україну культурних цінностей, технічного оснащення заводів, медичної апаратури і інш. та листування з відділами про відрядження представників НРЗУ для повернення вивезених матеріалів угорсько-німецькими окупантами. 4.01.1945-21.11.1945. – Арк. 8.

²⁴ Там само. – Арк. 18.

²⁵ Там само. – Арк. 26.

²⁶ Там само. – Арк. 15.

²⁷ Там само. – Арк. 1.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само. – Арк. 2.

³⁰ Там само. – Арк. 14.

³¹ Там само. – Арк. 14 зв.

³² ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп. 1. – Спр. 120: Постанова Ради Народних Комісарів УРСР та циркуляри Севлюшського округового народного комітету про порядок повернення власникам матеріальних цінностей, які були вивезені окупантами під час війни і тепер повертаються в УРСР. 2.08.1945-12.10.1945. – Арк. 1.

³³ Там само. – Арк. 3.

³⁴ ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп. 1. – Спр. 121: Звіт надзвичайної комісії про встановлення збитків, нанесених угорським урядом Закарпатській Україні під час окупації Закарпатської України за 1939-1944 рр. 8.03.1945-17.12.1945. – Арк. 1-5.

³⁵ Закарпатська правда. – 1946. – 7 травня.

РЕЗЮМЕ

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КРАЕВОЙ «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЙ КОМИССИИ ПО УСТАНОВЛЕНИЮ ЖЕРТВ И МАТЕРИАЛЬНЫХ УБЫТКОВ, ПРИЧИНЕННЫХ ВЕНГЕРСКО-НЕМЕЦКИМИ ФАШИСТСКИМИ ЗАХВАТЧИКАМИ НА ТЕРРИТОРИИ ЗАКАРПАТСКОЙ УКРАИНЫ» (1944-1946 гг.)

Мищанин В. В. (Ужгород)

В статье речь идет о деятельности и результатах работы краевой «Чрезвычайной Комиссии по установлению жертв и материальных убытков, причиненных венгерско-немецкими фашистскими захватчиками на территории Закарпатской Украины». Также указано на работу Народной Рады Закарпатской Украины с целью возвращения материальных и культурно-исторических ценностей, вывезенных венгерской оккупационной властью на протяжении 1939-1944 гг. Для более полного понимания проделанной комиссией работы публикуем ее результаты.

Ключевые слова: Закарпатская Украина, Чрезвычайная комиссия, война, венгерско-немецкие захватчики, жертвы, преступления, население, оккупанты.

SUMMARY

ACTIVITY OF REGIONAL «EXTRAORDINARY COMMISSION FOR VICTIMS AND MATERIAL DAMAGES CAUSED BY HUNGARIAN-GERMAN FASCIST INVADERS IN THE TRANSCARPATHIAN UKRAINE» (1944-1946)

V. Mischanyn (Uzhhorod)

The article focuses on the activities and results of the regional «Extraordinary Commission for victims and material damages caused by Hungarian-German fascist invaders in the Transcarpathian Ukraine». It also shown the work of the People's Parliament of the Transcarpathian Ukraine aimed to return the material and cultural-historical values exported by Hungarian occupation authorities during 1939-1944 years. For a fuller understanding of the performed work of the Extraordinary Commission, we publish the results of its operations.

Keywords: Transcarpathian Ukraine, Emergency Commission, the war, the Hungarian-German invaders, victims of crime, population, occupiers.